

УДК 377:37.036

Юлія Колісник-Гуменюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Львівського науково-практичного центру інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПТНЗ ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ

Дана стаття охоплює питання проблематики виховання професіоналів у галузі мистецтва в Україні та використання світового досвіду в методиці художньої освіти в сучасних умовах.

У статті розглянуто основні концепції й проблеми творчості, проведено аналіз структури психологічного механізму творчості, підкреслено творчо-пошуковий характер низки авторських ідей щодо пояснення мотивів і стимулів творчості та специфіки творчого процесу у майбутніх фахівців ПТНЗ художнього профілю. Висвітлено проблеми творчого мислення і художньої уяви у процесі професійної підготовки молоді.

Проаналізовано якість професійної підготовки учнів ПТНЗ художнього профілю із позицій їх майбутньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Ключові слова: творчість, художня творчість, творча художня індивідуальність, художник, професійно-технічна освіта, художня діяльність.

Лит. 11.

Юлия Колисник-Гуменюк, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник Львовского научно-практического центра института профессионально-технического образования НАПН Украины

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПТУ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОФИЛЯ

Данная статья охватывает вопросы проблематики воспитания профессионалов в области искусства в Украине и использования мирового опыта в методике художественного образования в современных условиях.

В статье рассмотрены основные концепции и проблемы творчества, проведен анализ структуры психологического механизма творчества, подчеркнута творчески-поисковый характер ряда авторских идей по объяснению мотивов и стимулов творчества и специфики творческого процесса у будущих специалистов ПТУ художественного профиля. Освещены проблемы творческого мышления и художественного воображения в процессе профессиональной подготовки молодежи.

Проанализированы качество профессиональной подготовки учащихся ПТУ художественного профиля с позиций их будущей конкурентоспособности на рынке труда.

Ключевые слова: творчество, художественное творчество, творческая художественная индивидуальность, художник, профессионально-техническое образование, художественная деятельность.

Julia Kolisnyk-Humenyuk, Ph.D. (Pedagogy), Senior Research Fellow of Lviv Scientific and Practical Centre of Vocational and Technical Education Institute NAPS of Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN FUTURE SPECIALISTS FROM VOCATIONAL INSTITUTIONS OF ARTISTIC PROFILE

This article covers the problems of education professionals in the arts in Ukraine and use of international experience in the methods of arts education at modern conditions.

In the article are reviewed the basic concepts of creativity problems, the analysis of the structure of the psychological mechanism of creativity, highlighted a creative-search character of a number of unique author ideas to explain the motives and stimulating creativity and features of creative process of future professionals from vocational institutions of arts profile. The problems of creative thinking and artistic imagination in the process of training young people are presented.

Analyzed the quality of professional training of students of vocational institutions of art profile from the position of their future competitiveness in the labor market.

Keywords: creativity, arts, creative art individuality, artist, painter, vocational education, artistic activities.

Постановка проблеми. Сучасні художні навчальні заклади професійно-технічної освіти закладають фундамент для формування в учнів наукового світогляду і творчого мислення; формують знання у професійній

діяльності; створюють умови для розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців.

Педагоги художніх навчальних закладів вирішують важливі завдання щодо виховання молодого художника, який повинен у сучасному

світі мистецтва знайти себе і залишитись самим собою, не втративши своєї індивідуальності. Адже художники, як особливий соціальний тип людей, менше пристосовані до реалій буденності, в них постійно бореться бажання мати повноцінне життя для задоволення всіх своїх потреб і пристрасть до творчості, яка безжалісна до всього того, що асоціюється з комфортом, задоволенням, спокоєм. Творче покликання поглинає більшу частину їхніх сил, енергії, часу. Але в цій самопожертві закладена можливість уникнути побутової дрібноти, зароджується шанс проявити певну самостійність у житті та творчості.

Знайти власне місце і свій шлях у мистецтві дуже нелегко, часто для цього потрібно прожити усе творче життя. У мистецтві, особливе значення набуває особистість художника та його творчість. Вартість художника визначається не лише особливостями і масштабом його таланту, а й вмінням використовувати свій талант у процесі творчості, постійно вдосконалюватись у своїй майстерності, вмінням постійно надихатись ідеалами, ідеями та цінностями, які внутрішньо спонукають, і є орієнтиром його діяльності.

Аналіз структури психологічного механізму творчості дозволив встановити, що у процесі творчості не тільки реалізуються творчі можливості особистості, а й здійснюються прогресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині. Формування творчої особистості та її розвиток залежить від педагогічного впливу на дитину. У ПТНЗ художнього профілю організація навчально-виховного процесу спрямована на творчий розвиток учнів, передбачає цілеспрямоване, наукове обгрунтоване конструювання змісту навчання, його дидактичного забезпечення, форм контролю і методів стимулювання творчої навчальної діяльності учнів. Спрямування процесу навчання на творчий розвиток особистості значною мірою сприяє вирішенню проблеми подальшої соціальної і професійної адаптації молоді в соціумі.

Людвіг Фейєрбах говорив, що у всі часи люди, не позбавлені обдарованості, масами йшли в мистецтво, прирікаючи себе на неймовірно тяжку працю, яка в дев'яносто дев'яти випадках зі ста не приносила ні слави, ні багатства, ні навіть внутрішньо усвідомленого успіху. "Однак вони йшли, як неодмінно йде риба – через всі перешкоди – нереститись у дельтах річок, гинучи масами на шляху, аби тільки виконати закладений природою високий обов'язок" [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні учені у своїх дослідженнях розглядали різні аспекти творчих здібностей і мислення

особистості (Д. Богоявленська, О. Матюшкін, В. Моляко та ін.), розвиток творчих здібностей студентів вищих навчальних закладів (Л. Бичкова, А. Мелік-Пашаєв, М. Пічкур, Г. Сотська, М. Стась, В. Щербина та ін.); художня обдарованість та здібності у галузі образотворчого мистецтва (О. Ковальов, Н. Левітов та ін.). Філософський аспект творчості розглядали у своїх працях В. Біблер, М. Данилов, К. Кедров, П. Копцин, О. Коршунов та ін. Психологічні основи даної проблеми викладені в працях Л. Виготського, В. Давидова, О. Леонтєва, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна та ін. Педагогічний аспект проблеми формування творчої активності розглядається в працях В. Андрєєва, Д. Вількєєва, М. Данилова, С. Сисєєвої, М. Скаткіна, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін.

Метою статті є аналіз процесів формування та розвитку творчих якостей особистості, та визначення основних вимог до організації навчального процесу у ПТНЗ художнього профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художник, розпочинаючи роботу над твором, обов'язково ставить перед собою певну емоційну мету. Він прагне насамперед звернути увагу глядача на конкретний художній образ, який передає ідею твору і ставлення автора до зображеного. Тому специфіка викладання мистецьких дисциплін полягає в особливій формі спілкування між педагогом та учнями. Вона має забезпечувати встановлення духовного контакту між ними, активізувати емоційну сферу, розвивати естетичні почуття. Перед виконанням будь-якого завдання, треба пояснити учням, що вони повинні в своїй роботі не тільки зобразити те, що від них вимагають, а й висловити своє емоційне ставлення в яскравій художній формі. Пояснити, що творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури; якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення.

Художня творчість – це розвиток асоціативно-образного мислення, яке допомагає бачити актуальні проблеми нашого часу, формує здатність поєднувати відмінні явища, здатність відображати у свідомості на підставі реального життя художній образ, використовуючи художню майстерність та втілювати її в художньому творі. Успішна творча діяльність людини визначається ступенем розвитку художніх здібностей. А розвиток творчих здібностей можливий лише в

процесі засвоєння і практичного застосування спеціальних знань, вмінь і навиків. Творча особистість припускає поєднання і взаємодію спостереження, активної імпровізації і живої творчої думки. Саме цей процес з найбільшою повнотою виявляє можливості художника, сприяє визначенню індивідуальності. Головним змістом творчої роботи митця, повинні бути думка, роздум та образні асоціації, які вона викликає. Для творчої особистості недостатньо просто бачити, а треба вміти бачити художньо.

Е. Фромм стверджував: “Картина чи науковий трактат можуть бути цілком нетворчими, беззмістовними, з іншої сторони – глибинні мислинневі і емоційні процеси особистості, яка “бачить” дерево замість на нього дивитися або читає вірш, відчуваючи глибокі переживання, які поет виразив словами, можуть бути творчими, хоч вона нічого не “творить” [10, 152].

Творча художня індивідуальність – це не просто вроджене обдарування, яким індивід користується для вираження естетичних ідей, це орієнтація суб’єкта художньої творчості на гуманістичний ідеал, на запит прогресивних сил суспільства на специфічну духовну потребу і на своє художнє чуття яке надає художнику ціннісно-сміслові орієнтири, а творам мистецтва – життєвість і довговічність.

Художник виражає в творах своє розуміння і дає оцінку відображеного, виявляє власні найглибші почуття, те, що він пережив, і що не залишає його байдужим. Художня діяльність об’єднує у собі основні види людської діяльності: пізнавальну (абстрактне мислення, увага, пам’ять, уява, емоції, інтуїція); ціннісно-орієнтаційну (емоції); перетворювальну (базується на уяві, додатковими компонентами вважають естетичні відчуття матеріалу); комунікативну (спілкування) [8, 319]. Митець – це надскладна особистість, що створює надскладний продукт на основі усвідомлених установок, мотивів, дій. Він переформовує відображені об’єкти які підкорені специфічній систематизації. Сам процес відображення носить системний характер, а продукт творчості розрахований на певні ефекти і вплив.

Основоположниками двох основних концепцій у дослідженні проблеми творчості були відомі мислителі Стародавньої Греції: Платон та Аристотель. Платон (засновник концепції суб’єктивного у творчості) вважав, що джерелом творчості є натхнення, осяяння (інсайт), відзначаючи при цьому особливий стан творця стан одержимості. Платон уявляє творчий процес як своєрідний “магнетизм”, де магніт – сам творець, ближче до нього кільце – виконавець твору, а подальші кільця – глядачі.

Концепція Аристотеля мала значно більше прихильників, ніж вчення Платона. Аристотель стверджував, що в основі будь-якого мистецтва лежить людська діяльність, однак у процесі свого практичного життя людина творить щось принципово нове – те, чого немає в природі. Творчу діяльність людини як особливий вид діяльності Аристотель назвав поезією (poiesis); у його розумінні вона цілком свідомо, ґрунтується на раціональних засадах. Творчий процес – це наслідування (mimesis); але не сліпе копіювання речей природи чи відтворення її процесів. Тут присутня уява і художній вимисел автора-митця. У трактуванні Аристотеля творчість є інтелектуальним актом, який можна контролювати, а для досягнення творчих успіхів необхідно розвивати природні творчі здібності [4].

Фантазія художника, вважав Аристотель, допомагає йому осягнути сутність явищ, тому що вигадка, тобто те, що “могло б бути”, – і є те загальне, що об’єднує, пов’язує світ одиничних явищ. Художня уява – це здібність художника представити це загальне в єдиному цілісному образі [2, 327].

Творчий розвиток художника відбувається часто в своєрідній діалектиці творчих задумів і техніки: нові творчі задуми вимагають оволодіння новими технічними засобами, які створюють нові творчі можливості, що відкривають простір для нових задумів, що потребують подальшого розвитку та вдосконалення техніки. Справжньою творчою особистістю може бути тільки людина, відкрита до сприйняття нового у житті, повна зацікавленості і бажання створювати щось нове та оригінальне, а для цього потрібно розвивати творче мислення.

На думку британського психолога Едварда де Бонно, творче мислення є різновидом латерального (нешаблонного) мислення, що охоплює ширшу сферу. Латеральне мислення являють собою геніальні тори, а в інших – є нічим іншим, як просто новим поглядом на речі. У більшості випадків творче мислення для свого прояву потребує таланту, тоді як нешаблонне мислення доступне кожному, хто зацікавлений в одержанні нових ідей [6].

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий психолог Л. Виготський зазначав, що “творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині” [7].

З. Фрейд розглядає творчий процес, як створення штучного світу, в якому художник схожий на дитину, яка зайнята грою. Цей світ –

світ здійснення незадоволених еротичних і агресивних бажань та комплексів суб'єкта творчості [9, 88 – 89].

К. Роджерс розглядаючи творчість як універсальне явище, вважав, що немає суттєвої різниці між творчим процесом під час малювання картини, компонування симфонії, “конструюванням нових засобів злочинів, розвитку наукових теорій, відкриття нових способів дій у міжнародних стосунках ...” [11, 422]. Він критикував освіту за недостатність креативності, за те, що вся система освіти формує здебільшого конформістів, а не вільних творців і оригінальних мислителів. Науку критикував за те, що в ній працюють здебільшого виконавці, а немає тих, хто здатний формулювати наукові гіпотези та робити відкриття. Бути оригінальним – це для інших означає – “бути небезпечним” [11, 421].

Творчість як універсальну функцію людини, що обумовлює всі форми самовираження розглядав А. Маслоу [3, 486]. Він зазначав, що здатність до творчості є вродженою, вона закладена в кожній людині. Творча особистість – це людина неординарна, яка має високий рівень знань, потяг до нового, оригінального. Їй притаманні творчі здібності, які відповідають творчій діяльності та є умовою її успішного здійснення.

Творча особистість знаходить задоволення не стільки в досягненні мети праці, скільки в самому його процесі. Спільним для творчих особистостей, як показав американський психолог П. Торранс, є потреба розвиватися, потреба в постійному зростанні. У мистецтві, як сконцентрованому вираженні творчої сторони людської діяльності, гостріше стоїть і вся проблематика творчості. Саме творчість відрізняє художника від висококваліфікованого ремісника [1, 181]. Основними формами творчості є: науково-технічна, художня, соціальна. Кожна з різновидностей творчості відзначається багатоманітністю матеріального і духовного життя, а також різницею інтересів і професійною спрямованістю суб'єктів творчості. Стійке відокремлення тих чи інших видів творчості, зв'язане з працездатністю способів фіксації нових. Нові результати у мистецтві можуть фіксуватися у закінчених авторських творах, у техніці – у вигляді авторських свідоцтв і патентів, у науці – у формі публікацій.

Французький філософ Д. Дідро вважав, що країна, у якій би навчали малювати так само, як читати і писати, перевершила б усі інші держави в науках, мистецтвах і майстерностях. Адже мистецтво має здатність втілювати і передавати певні ідеї, почуття, відтворює інтелектуально-

емоційну природу творчого процесу. Впливає на особистість, виховує індивідуальність, впливає на розум і душу, формує цілісну особистість, виступає засобом морального, духовного, соціального вдосконалення людини. Мистецтво, як ніяка інша діяльність, вимагає забезпечення більшого, простору особистій ініціативі, індивідуальним схильностям, простору думкам і фантазії, форми і змісту, підтримки таланту і створення умов для реалізації художнього обдарування.

Висновки з даного дослідження. Мистецтво формує та розвиває творчий підхід до життя, збагачує уяву. Завдяки йому людина може зрозуміти й усвідомити те, що не в змозі отримати від повсякденного життя та власного життєвого досвіду, оскільки в силу соціально-просторової та соціально-часової обумовленості досвід окремої людини завжди обмежений. Сила художнього мистецтва в його цілісному впливі на особистість, що обумовлено образною природою художніх витворів. Мистецтво через емоції та переживання змушує задуматися над тим, щоб не просто раціонально, але й критично відноситися до дійсності.

1. *Богоявленська Д.Б. Психологія творчих здібностей: Учеб. посібник для студ. вищ. навч. Закладів/Д.Б. Богоявленська – М.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 320 с.*

2. *Етика. Естетика. [текст] навч. посіб. / за наук. ред. Панченко В.І. – К.: “Центр учбової літератури”, 2014. – 432 с.*

3. *Філософський енциклопедичний словник. – М.: Радянська енциклопедія, 1983. – 836 с.*

4. *Аристотель. Сочинения в 4 т. /Аристотель. – М.: Мысль. – 1976. – Т. 1. – 456 с.*

5. *Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / М.М. Бахтин. – М.: Советский писатель, 1963. – 363 с.*

6. *Боно Э. Рождение новой идеи /Э. Боно – М.: Прогресс, 1976. – 143 с.*

7. *Выготский Л.С. Воображение и творчество в школьном возрасте /Л.С. Выготский. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 519 с.*

8. *Каган В.И. Человеческая деятельность, опыт системного анализа /В.И. Каган. – М.: Политиздат, 1977. – 328 с.*

9. *Лейбин В.М. Психоанализ и философия неофрейдизма /В.М.Лейбин.– М.: Политиздат, 1977. – 246 с.*

10. *Fromm E. Mieć czy być /E. Fromm – Poznań: Rebis, 1995. – 365 s.*

11. *Rogers C.R. O stawagie się osobą /C. R. Rogers – Poznań: Rebis, 2002. – 522 s.*

Стаття надійшла до редакції 16.06.2015